

CURTEA DE ARGEȘ - EVOLUȚIA ANSAMBLULUI*

ALEXANDRU MULȚESCU**

MARIA MULȚESCU

Așezare. Curtea de Argeș - prima capitală a Țării Românești, așezare care de la 1995 a devenit municipiu, are următoarele coordonate geografice: paralela 45°05' latitudine nordică; meridianul 24°40' longitudine estică. Altitudinea medie este de 450 m. Este așezată în depresiunea intracolinară a bazinului superior al râului Argeș, formată de dealuri piemontane, paralele pe direcția nord-sud, la intersecția unor drumuri importante de legătură între Pitești și Sibiu cu drumul subcarpatic Brăila - Târgoviște - Câmpulung - Râmnicu Vâlcea - Târgu Jiu. La origine, așezarea a apărut și s-a dezvoltat pe malul stâng al Argeșului profitând de terasa pe care râul a creat-o la baza dealurilor. Această terasă este divizată în platforme de torenții care coboară de pe muscel. Primele platforme ocupate par a fi cele de la nord și de la sud de Valea Doamnei (Valea Târgului).

În evul mediu ea nu a depășit Valea lui Stanislav spre nord deoarece de aici începea moșia Flămânzești cu care Neagoe Basarab a dăruit Mănăstirea Argeșului și probabil Valea Negri spre sud.

Astăzi, municipiul Curtea de Argeș se întinde între pâraiele Valea Iașului, Valea Dicului (la sud de care este Mănăstirea Argeșului), Valea Izvorului, Valea Stanislav, Valea Târgului, Valea Căpreștilor, Nalea Negri, Valea Sulicești, Valea Mușa, Valea lui Gau și Valea Sasului.

Pe dreapta Argeșului, cartierele mai noi adăugate orașului sunt tăiate de văile Săliște, Heriei, Calului, Bușaga, Pârâul lui Stricatul, Pârâul Frasinului și Pârâul Dușului. Râul Argeș amenajat hidrotehnic formează un lac pe teritoriul său și mai multe în amonte și aval.

Teritoriul administrativ al Curții de Argeș este încadrat între comunele: Valea Iașului (nord nord-est); Mușătești (est); Mălureni (sud-est); Băiculești (sud); Cifrângenii (sud-vest); Tigveni (vest); Valea Danului (nord nord-vest). Suprafața acestui teritoriu este azi de 71 km².

Municipiul Curtea de Argeș se află la 38 km de capitala județului Argeș, pe drumul modernizat 7C și la 152 km de București. Legătura cu Transilvania este asigurată azi prin Transfăgărășan. Drumul 73C leagă Curtea de Argeș de Câmpulung Muscel (45 km) și Râmnicu Vâlcea (36 km). Pe ramificația constituită de vechiul drum

* Această documentație a servit la întocmirea PUG 1998.

** Pitești.

comercial (actualul 678A) de pe Valea Topologului se ajunge, prin Țara Loviștei, la Sibiu.

Există cale ferată ce leagă Curtea de Argeș cu Pitești și București. Ramificația încă neterminată ce pornește din această cale ferată în zona Vâlcele și merge la Sibiu va scurta distanța feroviară față de Transilvania cu mult.

Clima. Clima zonei Curtea de Argeș este caracteristic depresionară, profitând deci de versanții adăpostiți. Precipitațiile sunt relativ abundente, uneori cu caracter torențial și efecte distructive. Temperaturile sunt moderate în tot cursul anului, media anuală înregistrând +8°C. Iernile sunt mai puțin aspre comparativ cu zona de câmpie. Aceste caracteristici favorizează vegetația dominată de alternanța de păduri de fag cu păduri de gorun pe colinele învecinate de la est și vest de oraș.

Istoric. Condițiile de viață favorabile au făcut ca teritoriul actual al Curții de Argeș să fie populat încă din perioada paleoliticului inferior. Pe Valea Doamnei (Valea Târgului) la Sân Nicoară, la Radovanu (în nordul orașului) au fost descoperite unelte precum topoare de piatră, ciocane, dălți, fusaiole, etc., obiecte de ceramică și arme, probând aici o viețuire aproape neîntreruptă.

Mai aproape de vremurile noastre este de menționat necropola tumulară getică descoperită pe Câmpul de la Curtea de Argeș ce aparține perioadei târzii a Hallstattului, respectiv grupului cultural Ferigele (sec. VII-V î.Hr.). Acest grup cultural este răspândit pe o zonă cuprinsă între Vrancea și Vâlcea, în regiunea subcarpatică. Obiectele depistate în mormintele tumulare sunt: ceramică, săgeți de fier, vârfuri de lance, un topor de luptă, akinakes-uri, zăbale de fier, mărgelile, obiecte de import (un ac), etc. Este interesant că acest grup cultural preia aspecte din lumea ilirică, scită și celtică și adaptându-se propriilor nevoi și gusturi creează obiecte specifice.

Nu avem de-a face cu o lume izolată nici acum, nici mai târziu. Puternică și permanentă comunitatea umană de aici este încontinuu în contact cultural, economic și politic cu lumea înconjurătoare.

Spre sfârșitul secolului al IV-lea î.Hr. populația locală aparține triburilor de daci Ordessenses sau Argessenses după mărturia lui Herodot. În vremea lui Dromichete, aceste triburi și altele vor compune uniunea tribală condusă de acesta. Denumirea triburilor pare a proveni de la râul Argeș ce constituie coloana vertebrală a viețuirii lor, iar Argeș-ul are în alcătuirea sa fonetică două componente indo-europene. Rădăcina indo-europeană „arg” are sensul de „strălucitor, alb”.

A doua componentă are accepția de „curge repede, impetuos”. Sunt de menționat și părerile savanților care nu sunt de acord cu derivarea lui Argeș din Ardessos sau care consideră că toponimul Argeș este relativ recent.

Trecând peste acestea, este iarăși frapant faptul că în construcțiile medievale din Curtea de Argeș s-au folosit cărămizi romane de tip militar.

De aici s-a trecut la presupunerea existenței în această localitate sau foarte aproape, a unei fortificații romane încă nelocalizată.

Și alte argumente vin să întărească ipoteza prezenței militare romane, aici. Este vorba de o monedă, un denar de argint, emisă de Comodus 8180-192) și un tezaur din timpul lui Filip II (235-249 d.Hr.) compus din 8 monede de argint. Dar nu sunt de neglijat nici argumente logice cum ar fi situația topografică a așezării pe care niște strategii ca romanii nu ar fi lăsat-o necontrolată, mai ales având în vedere că în alte situații asemănătoare în care este vorba de intersecții de drumuri importante, s-a

procedat la ridicarea de castre.

Existența precum și localizarea fortificației romane de la Curtea de Argeș rămâne oricum o problemă deschisă. Datarea ei în timp se poate face în vremea lui Traian (98-117 d.Hr.) deoarece Hadrian (117-132 d.Hr.) retrace granița imperiului pe Olt. Dar granița pe Olt datează până la Septimius Severus (193-211 d.Hr.) când se construiește Limesul transalutan care înglobează teritorial zona Curții de Argeș din nou în imperiu până la 245 d.Hr. când Filip Arabul (244-249 d.Hr.) ordonă o nouă retragere a stăpânirii romane pe Olt. În intervalul de cca. 40 de ani dintre aceste evenimente, o viețuire romană la Argeș este posibilă.

Este interesant că tezaurul de monede de argint de la Argeș din vremea lui Filip al II-lea, fiul lui Filip Arabul, datează din vremea când se ia hotărârea părăsirii regiunii de către trupele romane (Filip al II-lea fiind asasinat după ce la Roma a ajuns vestea morții tatălui său). Retragera administrației romane din Dacia la 271 d.Hr. afectează dezvoltarea comunităților omenești de pe cursul râului Argeș.

Brazda lui Novac lasă în afara controlului bizantin teritoriul în care se găsește Curtea de Argeș.

Între secolele VIII-XI aici se semnalează o viețuire organizată dar populația este mai puțin numeroasă decât în zonele de câmpie. Creșterea populației aici este probabil rezultatul unor migrații succesive dinspre nord dar și dinspre sud care vor duce la crearea mitului „descălecatului” în realitățile secolelor XIII și XIV și impus cu tărie de istoriografia secolelor XVI-XVII.

Ultimele migrații ale pecenegilor și cumanilor încearcă să instituie o stăpânire asupra teritoriilor românești, mai durabilă. Partea de est a Munteniei de la Olt și până la Dunăre e cunoscută deja ca o Cumanie în epocă. Invazia tătară spulberă însă această stăpânire la 1241. Arheologii plasează azi primele începuturi ale unei curți domnești la Argeș după anul 1150. Aceasta presupune că sub dominația cumană un conducător local și-a afirmat prezența și importanța prin acest gest tolerat de stăpânirea centrală. Este aceasta rezultatul unui joc politic care marșează între alianța cu ungurii care după 1140 populează sudul Ardealului cu coloniști sași sau acceptarea stăpânirii cumane?

În orice caz, numeroși români din zonele proaspăt colonizate cu sași ale sudului Transilvaniei își părăsesc locurile de baștină și se refugiază dincoace de munți pentru a scăpa de exterminare (trebuie să ne închipuim că această colonizare a avut același efect asupra băștinașilor ca și colonizarea vestului Americii).

La 1200 se construiește în această capitală politică prima biserică de zid. În zonă exista deja o biserică de zid la Cetățeni și poate câteva schituri rupestre. Toate vădesc puternice legături cu lumea Bizanțului și probabil că așa este firesc deoarece se află pe un traseu de circulație subcarpatică ce debușează în zona gurilor Dunării și Dobrogei, impregnate de această cultură și civilizație și locuite de aceeași populație. Prima biserică de zid de la Argeș se află mai la nord de Curtea Domnească inițială și e înconjurată de o incintă proprie și de locuințe ale localnicilor. Biserica e miluită cu bani bizantini după construcție. Aceștia datează de la 1195 până la 1320. Curtea Domnească are și ea clădiri din zid și se află pe aceeași platformă cu biserica pe muchia acesteia spre Valea Târgului sau Valea Doamnei.

Desigur restul platformei de la nord de Valea Târgului este ocupată și ea de gospodărie. Activitățile economice și negoțul se desfășoară la poalele platformei, chiar în Valea Târgului. E posibil ca platforma de la sud (azi zona Halei) să fi fost și ea

ocupată de gospodării de târgoveți.

La 1241, tăvălugul invaziei mongole spulberă pe cumani care sub influența ungarilor începuseră să treacă la catolicism. Nu există dovezi ca vreun corp de armată mongol să fi trecut și prin Argeș, deși se știe că actuala Muntenie a fost prădată. În 1242, un rege din țara vlahilor îi învinge pe mongoli la trecători spre bucuria Occidentului creștin. Începe o conviețuire româno-mongolă în teritoriile de la sud de Carpați și răsărit de Olt care va mai dura.

Așezarea argeșeană se perpetuează cam în aceiași parametri și pe același teritoriu. Curtea și Biserica dăinuie de la zidire înconjurată de gospodării și nedistruse de invazie. Peste aceste locuri e stăpân Seneslau, voievodul de Argeș pe la 1247. El își asigură legăturile cu Dunărea spre sud întinzându-și stăpânirea cel puțin până spre Pitești, dacă nu chiar până pe malurile acesteia (deși acest lucru e mai greu de crezut datorită faptului că astfel erau tăiate coridoarele de circulație ale migratorilor dintre care unul era prin mijlocul actualei Câmpii Române și ajungea la Olt cam la Slatina și celălalt era pe coridorul Dunării). Tot el stăpânește cu adevărat drumul subcarpatic până la Muscelele Câmpulungului și Olt dincolo de care stăpânește Litovoi.

În urma luptelor cu ungurii Litovoi moare iar fratele său Bărbat îi ia locul la conducerea formațiunii statale din dreapta Oltului la 1277 sau 1279. El e conducător până pe la 1290. Tradiția plasează pe la 1290 „descălecatul” lui Negru Vodă la Câmpulung și apoi la Argeș. Tot pe la 1290, istoricii îl identifică drept conducător la Argeș pe Tihomir. Acesta va domni până pe la 1310. El este abilul voievod care printr-o serie de lupte și pacte, pe care le bănuim, lărgește teritoriul țării de la vest la est.

Între 1291 și 1342 Banatul de Severin va fi stăpânit de voievozi români cu unele întreruperi.

De la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul celui următor, la Curtea de Argeș s-au descoperit locuințe. Ele sunt semibordeie cu o structură lemnoasă ușoară, adâncite cca. 0,55 m cu vatră deschisă în mijlocul încăperii și de cca. 9 mp suprafață. O locuință de acest fel a fost găsită pe platforma de la nordul Curții Domnești actuale iar alta pe str. Castanilor nr. 2 (platforma amintită de vis-a-vis de Valea Doamnei).

Faptul că în prima jumătate a secolului al XIV-lea locuința de pe platforma Curții Domnești este remaniată primind îmbunătățiri de structură, cu cuptor, etc., dovedește faptul că proprietatea exista, era garantată și nu mai e vorba de stăpâniri ocazionale. Pe la 1299 se creează, din cauza luptelor interne între hanii mongoli, premisele unei rapide extinderi de stăpânire a Țării Românești, spre est. Tot înainte de 1300 se construiește ca donjon înconjurat de palisade de lemn cetatea de la Poienari.

Deoarece în zona Curții Domnești inițiale nu s-au făcut decât niște sondaje, nu avem cunoștință de nici o etapă prin care aceasta a trecut.

Lui Tihomir îi urmează la conducerea Țării Românești Basarab I. El preia Curtea Domnească Veche și târgul pe Valea Târgului, adăpostit de cele două platforme de la nord și de la sud. Biserica de la 1200 dăinuie încă înconjurată de zidul său, printre locuințele micuțe în care cuptoarele erau elementul central înlocuind platforma cu foc deschis. Organizarea statului este făcută cu destulă tărie astfel încât avantajele unificării teritoriilor se simt, înlesnind crearea de averi. Averele domnească este impresionantă. Basarab I este supus al regelui Ungariei. Dintre intrigile țesute la curtea acesteia din urmă, una urmărea luarea din stăpânirea lui Basarab a Banatului de Severin. Se pare că intrigații erau și cei care vroiau acest teritoriu în stăpânire.

La 1330, Carol Robert de Anjou, regele Ungariei, pornește o campanie prin Țara Românească ocupând Banatul de Severin și îndreptându-se spre Cetatea Argeșului cu scopul pedepsirii lui Basarab ca aliat nesupus. Cetatea Argeșului nu e cucerită ci doar asediată o scurtă perioadă. Între 9-12 noiembrie 1330 la Posada regele Ungariei este înfrânt de Basarab I, care apucă să-și fructifice victoria. El ocupă Câmpulungul și își zidește o curte și o biserică.

Vine și rândul Curții de Argeș. E părăsit amplasamentul Curții vechi și puțin mai la nord se ridică actuala Curte Domnească de la Argeș, azi în ruină. Sunt construite zidul de incintă cu drumuri de strajă pe ziduri și un turn de intrare. E construit în această incintă un corp de case pe latura sudică, depărtat de zid cât pentru a lăsa drumul de strajă fluent și poate și un alt corp desființat mai târziu și ocupat azi de ruina casei ridicată de Neagoe Basarab. Colina de la Nordul Văii Târgului devine doar a Curții Domnești. Aici rămânea micuța biserică de zid cu incinta ei foarte aproape de incinta domnească.

De pe la 1337-1338 de când tătarii cuceresc Vinica, mitropolitul acesteia își găsește refugiul la Argeș și probabil, oficiază în biserica amintită pentru curte, țară și domn. O țară ortodoxă prosperă cum era Țara Românească în acel timp, trebuia să aibă propria mitropolie. Iată de ce Basarab I începe construcția Bisericii de lângă Curtea Domnească la 1351. Este zidită astfel una dintre cele mai mari biserici bizantine din epocă. Nu cred că greșim când afirmăm că ea avea aspectul unui tablou nativ, respectiv avea două turlle înalte pe pronaos, iar din Curtea Domnească se accedea la biserică pe o pasarelă care unea drumul de strajă al incintei cu încăperea de peste pronaos, dintre cele două turlle, sacrificată la restaurarea din 1911 (constatare făcută cu ocazia desfacerii învelitorii pronaosului pentru continuarea restaurării bolților acestuia în 1998).

Biserica Sfântul Nicolae Domnesc este împodobită cu pictură de nepotul lui Basarab I, Vladislav Vlaicu deoarece lucrările de construcție se continuă și în timpul domniei lui Nicolae Alexandru care este prezentat drept ctitor deasupra ușii dintre pronaos și naos ca în iconografia tradițională bizantină. Ea devine mitropolia Țării Românești odată cu recunoașterea de către patriarhul Constantinopolului Calist I (1355-1363) a lui Iacint de Vicina (? - 1372) ca mitropolit la 1359.

În târg, locuințele evoluează. De la mijlocul secolului al XIV-lea cunoaștem o locuință de suprafață, cu soclu de piatră de râu. Pe aceasta se pun tălpile de lemn ale structurii. Podeaua e făcută dintr-un strat de argilă bine bătătorit.

Ceva mai târziu, la sfârșitul secolului al XIV-lea apare și se răspândește casa de negustor (poate chiar boier ?) cu pivniță și gârlici foarte alungit din structură de lemn și care are la parter odaia de circa 16,00 mp cu sobă cu cahle speciale tip oală-borcan, casă care se întâlnește la sfârșitul secolului al XIII-lea în Transilvania, la Sighișoara și în prima jumătate a secolului al XIV-lea în Moldova, la Baia. Un grup de astfel de case a fost identificat și descris la Târgoviște.

În ruinele calcinate ale acestor case s-a descoperit un sigiliu de postav de lux produs în orașul Tournai (azi în Belgia). Nu este exclus ca ceea ce noi numim azi pivniță și gârlici, să fi fost în acea vreme prăvălia și accesul la ea din uliță. Locuința negustorului (boier ?) era la parter.

Față de această casă dezvoltată, casa voievodului era un impresionant palat cu pivniță imensă împărțită în trei, de două arce. În pivniță se intra tot printr-un gârlici.

Arcele pivniței foloseau pentru a permite descărcarea grinzilor transversale pe una sau mai multe grinzi longitudinale. Din păcate nu cunoaștem multe lucruri despre parter.

În noiembrie-decembrie 1369 are loc prima incursiune a turcilor otomani în Țara Românească. Aceștia sunt izgoși de Vladislav Vlaicu cu ajutorul ardelenesc. Este eliberat Vidinul. Treptat însă Serbia și Bulgaria devin teritorii turcești.

Vladislav Vlaicu este îngropat la 1377 în cripta ctitorului (Nicolae Alexandru fusese îngropat ca și părintele său la Câmpulung) din Biserica Domnească a Curții de Argeș, sub un impresionant monument. Fratele său Radu I (1377-1383), din altă spiță, va fi înmormântat în al doilea loc ca importanță din biserică și în peretele din dreptul criptei se va monta un „gisant” – sculptură unică în arta românească. Foarte repede întreaga biserică se va transforma în mausoleul generației a treia de Basarabi.

În timpul domniei lui Radu I se construiește la Argeș o biserică catolică (1380) și se întemeiază episcopia catolică (1381).

Mircea cel Bătrân (1386-1418), fiul lui Radu I, va fi organizatorul unor mari așezăminte pentru Curtea de Argeș, dar în același timp și primul ziditor al Curții de la Târgoviște. Mircea este cel care organizează orașul, îi atribuie averile din domeniul domnesc și probabil instalează conducerea lui compusă dintr-un județ și 12 pârgari. Orașul va avea un sigiliu care se pierde către 1500.

Între moșiile orașului apare și slobozia de la Flămânzești în întregime.

Orașul se umple de noi construcții în genul casei de negustor amintită. Alți locuitori trăiesc mai modest. E construită Biserica Sânt Nicolae pe un monticol ce domină Curtea Domnească. Foarte repede după urcarea sa pe tron Mircea devine stăpânul Dobrogei și Siliștei (1388-1389 iarna).

În 1394 asupra Curții de Argeș se abate o nenorocire. Mircea neizbutind să fructifice marea șansă de la Rovine (10 octombrie 1394) se retrage și pierde o bătălie lângă Argeș în fața lui Baiazid Ildârâm (1389-1402). Acesta din urmă înscăunează la Argeș pe Vlad Uzurpatorul (1394-1397) cu sprijinul marii boierimi. Să fie aceasta doar o cedare a acestora pentru salvarea orașului sau orașul a fost trecut oricum prin foc și sabie? După Bătălia de la Nicopole (25 septembrie 1396) Mircea îl gonește pe Vlad I și își reocupă tronul (după ianuarie 1397). El aduce de la Târnovo în intervalul dintre 1397 și 1400 moaștele Sfintei Filofteia pe care le plasează în Biserica Mitropolitană Sfântul Nicolae Domnesc unde era îngropat părintele său, dar permite și îngroparea marelui boier al său Udoba aici.

Mircea își ridică o necropolă proprie la Cozia căreia îi subordonează Mănăstirea Cotmeana, zidită de Radu I și reamenajată de el. Țara suferă o devastare sălbatică în care nu scapă nici Curtea de Argeș la 1420 doi ani după dispariția lui Mircea și căreia nu-i supraviețuiește fiul său Mihail I.

De la 1431 din timpul domniei lui Dan al II-lea (1420-1431 cu intermitențe) se păstrează primul document în care sunt pomeniți orășenii „argiesani”. Tot la 1431 Alexandru I Aldea mută definitiv capitala țării la Târgoviște.

Curtea Domnească din Argeș cade în decrepitudine deși sunt opinii care plasează această părăsire abia în timpul domniei lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare care cu adevărat nu s-au ocupat de ea.

Odată cu urcarea pe tron a lui Vlad Dracul, un alt fiu al lui Mircea cel Bătrân, Curtea de Argeș, ca localitate trăiește un eveniment extrem de important. Aici se va ridica o nouă biserică mitropolitană, în afara orașului, pe moșia Flămânzești, cu hramul

Adormirea Maicii Domnului.

Biserica se va sfinți de ctitorul ei pe 15 august 1439. Turnul clopotniței mănăstirii va fi împodobit cu blazonul domnitorului, o sculptură reprezentând lupta între un grifon și un dragon. Din momentul ridicării acestei biserici, orașul va trăi bipolaritatea urbanistică ce e caracterizată și azi: pe de o parte târgul și curtea, pe de alta mănăstirea pentru început mitropolia).

Ctitoria lui Vlad Dracul nu are prea mult noroc. Construită probabil pe un teren mlăștinos, nefavorabil, ea se va degrada repede. În condițiile în care domnitorii vin rar la Argeș după domnia lui Basarab al II-lea – dușman al lui Vlad Dracul, un cutremur de pildă ca cel de la 1475 sau 1484, poate produce daune ce se agravează progresiv fără o intervenție promptă.

Odată cu transformarea de către Vlad Țepeș, unul din fiii lui Vlad Dracul, a Cetății Poienari (rezidită de el) în loc de păstrare a tezaurului voievodal, interesul pentru Curtea de Argeș crește din nou până la domniile lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare. Este interesant faptul că deși neglijat relativ de domnie, Argeșul acestor ani cunoaște o dezvoltare economică fără precedent.

Comerțul cu Brașovul și Sibiuul ating cote ce îl plasează pe primele locuri în țară pentru Brașov și pe primul pentru Sibiu. Valoarea totală a schimbului cu Sibiu (incluzând exportul, importul și transportul mărfurilor) este de 628.517 dinari. Numărul negustorilor e de 71 și numărul transporturilor (desigur prin Țara Loviștei) este de 229 la anul 1500. Din păcate, arheologii nu au descoperit încă vreo gospodărie din acele vremuri care să ne edifice asupra felului în care trăiau negustorii argeșeni dintre care unii erau chiar boieri.

De la 1501 mitropoliții Țării Românești sunt adăpostiți de minunata ctitorie a lui Radu cel Mare de lângă Târgoviște, Mănăstirea Dealu.

Acesta pare a fi un semn că biserica Mitropoliei din Argeș est ruinată și părăsită. În acest timp se ridică Mitropolia din Târgoviște începută de Radu cel Mare. După domniile lui Mihnea cel Rău și Vlad cel Tânăr care amândouă sunt legate de Curtea de Argeș, la tronul Țării Românești ajunge Neagoe Basarab.

Putem spune fără a greși că după primii Basarabi, Neagoe este cel ce rectiforește toate marile instituții ale Curții de Argeș. El reface Biserica Mitropoliei Țării Românești din Argeș (înlocuiește zidirea de la 1439 a lui Vlad Dracul), o înconjoară cu o incintă și o transformă în mănăstire. Păstrând hramul inițial, Neagoe îi păstrează și proprietățile dăruite de Vlad Dracul adăugându-i moșia Flămânzești în totalitate. Acest lucru va da naștere unui proces de secole între orășenii argeșeni și mănăstire deși în contul jumătății pe care orășenii o mai posedau din moșie domnitorul le-a dat o altă moșie la Zigoneni. Pe turnul clopotniței de intrare în mănăstire, Neagoe asociază propriul blazon (un dragon în luptă cu un ibacen) celui al înaintașului său Vlad Dracul. Tot Neagoe Basarab reface vechea Curte Domnească reparând incinta, zidind un nou turn de intrare, transformând vechea casă de la Basarab I și ridicând o casă nouă pe latura de nord a incintei. Din Biserica Sf. Nicolae Domnesc – prima mitropolie a țării, sunt ridicate moaștele Sfintei Filofteia și duse la Biserica nouă a Mănăstirii Argeșului cu podoabe noi dăruite de domn și familia sa.

Mănăstirii Argeșului îi este consacrat în perioada 1451-1863 un fond de cca. 2676 de documente păstrate până azi, concentrat la Arhivee Statului din București.

La 15 august 1517 are loc fostoasa inaugurare a mănăstirii în prezența unei mulțimi imense și a patriarhului Constantinopolului Teolipt (1513-1522), a lui Gavril Protul de la Muntele Athos (1516-1524) și ale zeci de fețe bisericești. Este epoca în care Țara Românească și Moldova sunt principalii sprijinitori ai bisericii ortodoxe, Neagoe zidind edificii importante la Athos și în multe localități din Balcani, dăruind mult la Meteora și în alte multe locuri.

Figura lui Neagoe rămâne o imagine proeminentă în epoca și datorită activității sale de scriitor, fiind autorul „Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”. Din actele judecăților între Mănăstire și oraș Argeș se desprinde clar de acum teritoriul acestuia. Orașul nu va mai depăși spre nord Valea Lui Stanislav unde se găsea curtea boierului Stanislav cu o biserică zidită de acesta și o cruce pe malul drumului ce urca de pe podul peste Argeș construit tot de acesta către oraș.

În oraș în afara Bisericii lui Stanislav funcționează Biserica Olari (edificiu „de la 1300” (?)) dar mai sigur dinaintea de 1530 deoarece între ctitori e menționată văduva călugărită a Banului Barbu ce apare parte într-o pricină din timpul lui Neagoe), Biserica Sân Nicoară, Biserica Sf. Nicolae Domnesc, Biserica papistașilor, Biserica Căprești (?), toate de zid. Vor mai fi existat și altele din lemn pe locul căroa s-au ridicat mai apoi celelalte biserici de zid ale orașului. Unele din biserici sunt ale diverselor meserii practicate în oraș. Se pare că tot Neagoe Basarab este cel ce revigorează tradițiile orășenești ale Argeșului introducând un nou sigiliu în locul celui pierdut pe la 1500 și datând de pe vremea lui Mircea cel Bătrân. Sigiliul nou va avea ca emblema centrală un vultur bicefal care în edițiile târzii va căpăta o cruce între capetele vulturului.

În 1521 Neagoe Basarab moare și e îngropat sub lespedea pregătită pentru el cu însemnele copiate de la lespedea ctitorului din Biserica Sf. Nicolae Domnesc. Teodosie nu poate conduce țara decât un scurt interval și e eliminat. Veritabilul urmaș al lui Neagoe este ginerele său, Radu de la Afumați, căsătorit cu domnița Ruxandra. Alternând cu nenumăratele lupte duse de acesta și consemnate pe piatra sa de mormânt din Biserica Mănăstirii Argeșului, el reușește să picteze această biserică chemând aici pe zugravul Dobromir la 1526. Tot el miluiește mănăstirea cu nenumărate bunuri.

La 1529 Radu pierie aprig încercând să scape din asediul Cetățuiei de la Rm. Vâlcea. Lespedea sa e sculptată de Mihai sau Mihnea.

Radu Paisie (1535-1545) zis și „de la Argeș” un alt drept urmaș al lui Neagoe prin căsătoria la 1541 cu aceeași doamnă Ruxandra, văduva lui Radu de la Afumați, sprijină și el așezămintele lui Neagoe Basarab. Fiul și fiicele lui Neagoe Basarab se strâng treptat sub lespezile din jurul celei a tatălui lor. Aici revine Stana - fiica lui Neagoe, văduva lui Ștefăniță Vodă al Moldovei (1517-1527) ucisă de ciumă la Sibiu în călugărie.

La 30 ianuarie 1554 se stinge din viață și Despina Milita, doamna lui Neagoe Basarab, adusă și ea de la Sibiu și înmormântată lângă soțul său.

O luptă surdă se duce între orășeni și mănăstire pentru averea pretinsă de obștea argeșeană. Judecățile se succed și se vor succeda mult timp. Orășenii caută uneori să șteargă hotarele între moșia lor și a mănăstirii. Nu mai putem vorbi de înțâietatea sau de un loc fruntaș ținut de Curtea de Argeș în schimburile comerciale deși ne sunt semnalati olari care exportă produse în Ardeal, sticlari, și încă multe alte meserii. Morile sunt destul de numeroase pe Argeș.

Faima orașului se menține însă, el fiind consemnat de cartografii timpului ca „Argisch” sau „Argisch templum”. La 1583, Petru Cercel, domn iluminat plimbat la marile curți ale Europei, zidește la Argeș Biserica Băușani (el este ziditorul palatului domnesc de la Târgoviște și al Bisericii Domnești de aici). Mihai Viteazul, fratele său, manifestă și el un interes deosebit pentru Argeș și zona Argeșului (e ispravnic de lucrări la refacerea Mănăstirii Tutana). Zbuciumata domnie a acestuia are între efecte din păcate și distrugerea la 1595 de trupele lui Sinan-Pașa a Curții de Argeș.

Neputând să fructifice lupta de la Călugăreni și retrăgându-se, Mihai lăsa liberă înaintarea lui Sinan. Ocuparea Curții de Argeș de către otomani este extrem de păgubitoare. Efectele ei vor fi recuperate cu greu și în timp lung cu tot interesul manifestat de Radu Șerban (1602-1611) nepot al lui Neagoe Basarab, favorabil refacerilor (vezi hrisovul din 9 februarie 1608) și sprijinitor al așezămintelor lui Neagoe. De altfel Radu Șerban vizitează destul de des Argeșul de unde emite acte importante.

La 1611, oștile lui Gabriel Bathori ocupă pentru trei luni (ianuarie-martie) zona Curții de Argeș și orașul. Orașul are de suferit de pe urma acestui fapt unul din cele mai crunte jafuri cunoscute. Jafurile se concentrează asupra bisericilor și mormintelor din acestea. Cronica săsească spune că „au fost deschise mormintele și cadavrele morților, au fost despuiate de aurul, argintul și pietrele prețioase”.

Pe la 1623 biserica episcopală a catolicilor din Argeș este ruinată. Trebuie să ne închipuim că de abia domnia lui Matei Basarab va drege ultimele efecte ale nenorocirilor anterioare. Este cert că acesta a restaurat mănăstirea (va zidi aici și un turn octogonal pentru clopotnița deasupra intrării principale ca la Brâncoveni și Brebu) și Curtea Domnească.

În relațiile cu orașenii, Matei Basarab își va expune ascendența din Neagoe și va întări mănăstirii moșia Flămânzești ca pe un dar vechi de la străbunul său. Desigur este și perioada unei reorganizări economice pentru oraș dar sunt departe timpurile când orașul era un important centru.

Constantin Șerban (1654-1658), fiul lui Radu Șerban, este și el un descendent din Neagoe. El va duce față de Argeșeni și față de marile instituții ale orașului (curtea și mănăstirea) aceeași politică ca și Matei Basarab. Printr-un document din 28 iulie 1654 el retrage orașenilor moșia Flămânzești pe care aceștia o obținuseră și o redă mănăstirii. În vremea acestui domnitor, vizitează țara patriarhul Macarie și secretarul său Paul din Alep. Acesta ne va lăsa o descriere a orașului și a mănăstirii din 14 ianuarie 1657.

Sunt menționate nouă biserici cu hramurile lor în orașul cu case frumoase, asemenea cu cele din țara cazacilor (din lemn). Între oraș și mănăstire e de mers cca. o oră și jumătate. De la un moment dat drumul e bordat de casele ȝiganilor mănăstirii una lângă alta. Mănăstirea e descrisă elogios. Tot Paul din Alep scrie în altă parte că „toate casele din aceste țări nordice ... au acoperișuri în povârniș, făcute din șindrilă și aceasta s-a născocit din pricina ninsorilor <mari> pentru ca <zăpada> să nu se poată așeza pe ele. Toate casele au coșuri și sobe”. Din păcate până azi nu au fost scoase la lumină rămășițele unei astfel de case dar multe din caracteristicile lor pot fi remarcate la clădiri din fondul vechi, tradițional al orașului.

Domnia lui Șerban Cantacuzino (1678-1688) e un alt moment de înflorire pentru curte, oraș și mănăstire. La Curtea Domnească din ordinul domnului se boltesc

în stilul epocii o parte din odăi și o dovadă este consola suport pentru bolți ce a fost refolosită ca ornament la turnul porții Bisericii Domnești.

Pronaosul Bisericii Olari rezidită la 1687 este boltit și el cu o boltă cu lunete în genul în care se pare că s-au boltit odăile caselor domnești. (E de remarcat apropierea în timp între aceste evenimente.)

Mănăstirea este restaurată de o echipă de pietrari în frunte cu moldoveanul Grigore Cornescu care își și lasă iscălitura pe biserică. Ispravnic de lucrări e boierul Duca Papeno. Domnitorul adaugă pe fațada de vest a Bisericii mănăstirești o pisanie nouă în care înserează lucrările executate din porunca sa.

Și Constantin Brâncoveanu (1688-1714) face lucrări la Argeș. Lui i se datorește ultima refacere la „casele domnești” ale curții.

Secolul al XVIII-lea e nefast pentru orașul Argeș și monumentele sale, deși debutează cu construcția unei noi biserici „Sf. Îngeri” - 1717. La 1733 începe în urma „răzmeriței” distrugerea Curții Domnești. Anul 1737 aduce o pustiire a orașului de turci ce-i goneau pe austrieci (în timpul războiului ruso-austro-turc dintre 1736-1739). La 26 noiembrie 1737 se raportează din Brașov că turcii au ars „până la pământ” „mai cu seamă” Curtea de Argeș.

Între 1746 și 1750, în urma vizitei la Curtea de Argeș a Mitropolitului Neofit Cretanul se reorganizează spațiul interior al Bisericii Sf. Nicolae Domnesc și se reface învelitoarea. La refacerea învelitorii se refac din lemn și cele două turlă de pe pronaos, amintirea celor din tabloul votiv și li se pun două clopote. Între 1754 și 1793 se ruinează Biserica lui Stanilsva - la hotarul nordic al orașului. La 1759, pictorul Radu rezugrăvește Biserica Sf. Nicolae Domnesc.

Un eveniment important vine să tulbure viața Curții de Argeș. În 1768 izbucnește un nou război ruso-turc. Starețul Damaschin al Mănăstirii Argeș trece fățiș de partea rușilor, lucru care aduce represalii din partea turcilor reprezentând distrugerii ale ansamblului. Războiul se termină la 1774. Urmașul starețului Damaschin, Partenie, are de refăcut urmările stricăciunilor turcești. În urma războaielor, trupele străine din țară întocmesc de acum hărți foarte detaliate. E cazul hărților rusești întocmite de Roth sau Schmidt.

La 24 august 1787 izbucnește un nou război ruso-austro-turc. El e foarte păgubitor pentru Curtea de Argeș unde jaful și incendiile nu mai prididesc. Austriecii ard Mănăstirea și Biserica Sf. Nicolae Domnesc dar probabil că nu menajează nici celelalte biserici sau casele târgoveților. Colonelul Specht alcătuiește cu această ocazie cea mai completă hartă a Țării Românești de până acum. El o lucrează tot timpul războiului între 1788 și 1792. După această hartă putem să ne facem o idee despre cum arăta Curtea de Argeș în epocă. Ea consemnează drumuri, biserici și pâlcuri de case. O interpretare corectă e cuprinsă în documentația acestui studiu prin pl. A?.

Sunt iarăși de semnalat școlile ce funcționează la Argeș între care cea pentru copii în pridvorul Bisericii Sf. Nicolae Domnesc și cea pentru preoți la Mănăstire unde vin să învețe și tineri ardeleni neuniți. Se știe că aici funcționează și școală de zugrăvi.

Între noile ziduri argeșene trebuie amintită Biserica Drujești ridicată între 1793-1795. La 1796 se termină și noua biserică a Flămânzeștilor. La 1800 se construiește casa Goanga. Tot acum Episcopul Iosif construiește Fântâna lui Manole. Episcopia s-a reînființat la Curtea de Argeș la 18 octombrie 1793. E posibil ca energia cu care a slujit Episcopul Iosif această instituție să fie cauza rezidirii bisericilor

amintite și a funcționării școlilor de care am vorbit. Cutremurul de la 1802 e „foarte înfricoșat”. Tot aceeași energie a Episcopului Iosif face ca urmele distrugerilor să dispară destul de repede. Cu această ocazie se prăbușește turnul clopotniței de la intrarea mănăstirii, ridicat de Matei Basarab și surprins cu câțiva ani înainte (1794) de un desenator englez Luigi Marger, în două din desenele sale. De altfel pictori călători vor face desene la Curtea de Argeș în tot secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

După terminarea războiului ruso-turc din anii 1806-1812 la Argeș urmează o nouă campanie de construcție. Este zidit turnul clopotniță al Bisericii Sf. Nicolae Domnesc (1812) și rezidită Biserica Căprești (1812) și Bătușani (1819).

Catagrafiile întocmite în această perioadă aduc lămuriri asupra numărului locuitorilor, condiției lor, meseriei și averilor. Pentru 1820 cunoaștem numele a 18 din 18 negustori bogați ai orașului. Anul 1821, foarte important pentru istoria noastră, aduce mari evenimente și în Argeș. La început Tudor Vladimirescu trimite în Argeș trupe ale lui Simion Mehedințeanu care trebuiau să apere Curtea de Argeș și Piteștii. Urmează trecerea acestei zone sub controlul Eteriei. Alexandru Ipsilanti străbate Argeșul în recunoaștere.

La 13 iunie 1821, populația Curții de Argeș fuge îngrozită de frica arnăuților după înfrângerea de la Slatina a eteriștilor. În mănăstire e organizat un punct de rezistență condus de căpitanii Iordaclea și Farmache. La 11 iulie 1821, Curtea de Argeș e ocupată de trupe turcești. Mănăstirea e cruțată și eteriștii ce se întăriseră aici cedează după un asediu riguros. Nu trebuie trecut cu vederea faptul că unul din prietenii lui Tudor Vladimirescu e însuși Episcopul de Argeș, Ilarion (1820-1838), autorul versurilor de pe steagul lui Tudor.

Între 1820-1830 se plasează construcția casei Deleanu de pe fosta uliță a Chivararilor (actuala I. Heliade Rădulescu). La 1828 un francez vorbea despre casele din Curtea de Argeș că sunt „din piatră” și „strâmpte”. Tot cam în acești ani, zugravul Pantelimon reface pictura Bisericii Sf. Nicolae Domnesc.

În epoca modernă, primul mare război este cel de la 1828-1829 între ruși și turci care se încheie cu pacea de la Adrianopol. Țările române pășesc cu dreptul deoarece pacea aduce multe avantaje dar și pericolul unei ocupări rusești deoarece rușii se instituie protectori și alcătuiesc primele constituții – Regulamente organice introduse pe la 1831-1832.

Venite de la o țară retrogradă aceste regulamente vor fi repede o frână în dezvoltarea națiunii române care le abolește la 1848. Primele noutăți sunt obligativitatea unor catagrafii riguroase și încercările de organizare a unei vieți orășenești moderne. Curtea de Argeș a împărțită în trei vapsele sau plăși. Populația e împărțită în trei clase. Catagrafia din 1833 consemnează în oraș 1439 locuitori grupați în 334 familii. Între altele aflăm că funcționau și zece biserici și numele lor. La 1836, Episcopul Ilarion înființează seminarul din Curtea de Argeș.

Cutremurul devastator de la 1838 e resimțit de absolut toate construcțiile importante ale Curții de Argeș. Reparațiile se întind pe o lungă perioadă. Bibescu Vodă urcat pe tron la 1842 sprijină aceste reparații, atât la Biserica Sf. Nicolae Domnesc cât și la Mănăstire. Aici se pun fundațiile unei clădiri importante la 1847 care vor fi folosite doar după 1875 pentru zidirea palatelor de la răsărit de Biserica mănăstirii. Arhitectura oficială, promovată de domnie este neogoticul. Un exponent al acestui curent este la noi Johann Schlatter.

Filonul tradițional produce însă locuințe ca cele de pe strada A. Călinescu cunoscută și sub numele de Casa Cioculeștilor (1851) și Casa Călinescu (tot mijlocul secolului al XIX-lea) și pe strada Plopiș (actualmente în incinta campingului).

Războiul Crimeei (1853-1856) declanșat de ocuparea fără motiv a țărilor române de către ruși și înfrângerea acestora duce la marele moment de la 1859 când prin alegerea lui Cuza ca domnitor în Moldova și Țara Românească se realizează prima unire a românilor. Unirea aduce începutul unei perioade de dezvoltare economică. În toate orașele constructorii se înmulțesc și nu mai prididesc cu lucrul. Alexandru Ioan Cuza trece prin Curtea de Argeș în două rânduri. Se construiesc primele case negustorești pe ulițele negustorești la început în spatele prăvăliei care e spre stradă apoi la etaj peste prăvălie. În cazul Curții de Argeș pentru prima categorie de construcții se pot găsi exemple pe strada Negru Vodă la numerele 39, 45 și 61. Pentru a doua categorie exemplele ar fi tot de pe strada Negru Vodă la numerele 43, 81, 24 și 20. Primele construcții au un aer timid și sunt mai mărunte. Ele au o arhitectură romantică cu ecouri neogotice. Buiandrugii ferestrelor sunt rotunjiți deoarece se realizează dintr-un arc plat de cărămidă (vezi strada Negru Vodă nr. 20 pentru casa cu prăvălie și etaj și nr. 40 pentru casa de locuit). Această arhitectură romantică se poate realiza și cu lemnărie ca la clădirea fostului Seminar din strada Basarabilor nr. 15 sau locuințele din strada Alx Lahovary nr. 7 și strada Vlaicu Vodă nr. 5.

După războiul de independență (1877-1878) în timpul domniei lui Carol I, domină arhitectura clasică iar spre 1900 – 1902 arhitectura de tentă academică. După clădirile rămase la Curtea de Argeș se pot identifica, pe epoci lucrările aceluiași echipe de meșteri (bineînțeles e necesară o muncă de arhivă pentru verificarea ipotezei). De aceeași echipă par a fi construite casa de locuit de pe strada Negru Vodă nr. 71 și casa cu prăvălie și etaj locuibil de pe aceeași stradă la nr. 38 într-o perioadă cam pe la 1870-1877. În această perioadă balcoanele caselor cu prăvălie și etaj aveau console de metal, podea de lemn și parapet plan cu un desen geometric destul de imaginativ dar același (strada Negru Vodă nr. 38, nr. 22, nr. 20, nr. 43, nr. 73 și altele dispărute). O altă echipă realizează casele mai evolute de pe strada Negru Vodă nr. 22 și 18. O altă echipă își însușește modelul caselor cu frontoane simple, peste ferestrele etajului ca pe strada Negru Vodă la nr. 36, nr. 16 și nr. 53 iar alta cel al unor clădiri cu fronton și coloane clasice ca cele de pe strada Al. Lahovary nr. 3 și Negru Vodă nr. 16 (azi transf. În art – deco) și nr. 65.

Un alt model cu frontoane, să zicem baroce, pare mai aproape de vremea noastră. El e aplicat la clădirile din strada Negru Vodă nr. 63, nr. 44 și nr. 35. Unele dintre aceste clădiri au un balcon din fier forjat barochizant ca pe strada Negru Vodă la nr. 39, 47A, 49 – 51, 53, 67, 36, 18, 14, etc.

O ultimă inovație mai recentă este streașina ieșită din lemn, sprijinită pe console lucrate și cu panouri decorative de ipsos între aceste console. Acest sistem îmbunătățește mult sistemul de scurgere a apelor și le îndepărtează de fațadă. El se poate vedea la clădirile din strada Negru Vodă nr. 56, 44, 47A, 63, 73, etc.

Clădirile academice nu sunt multe dar au o ținută deosebită, un decor sobru și precis și o feronerie riguroasă. E vorba de clădiri realizate în jurul anului 1900-1902 pe strada Negru Vodă la nr. 1-3 și 6-8 și pe str. Decebal la nr. 3.

Înclin să cred că aparțin ca proiect arhitectului Eracle Lăzărescu ce a construit în același mod și la Pitești. Curtea de Argeș posedă câteva clădiri de bună calitate în stil

neoromânesc din prima și a doua etapă de înflorire a acestuia. E vorba de Casa Chiriță ca exemplu pentru prima fază și Casa Armatei (fosta Vila Rozelor) realizată de arh. R. Bordonache pentru a doua.

În anii 1925-1928 se ridică în același stil și două mari ansambluri – actualul Liceu Industrial nr. 1 și Liceul Vlaicu Vodă. Alături de acestea apar clădiri de locuit și comerciale cum ar fi: Judecătoria de azi, Poliția de azi, sediul Gosarg și multe altele.

La Curtea de Argeș, în special în zona Olari – Cuza Vodă, se păstrează casa tradițională orășenească în stilul arhitecturii populare cu întreaga sa paletă evolutivă.

E un caz unic și trebuie serios cercetată vechimea locuințelor de acest fel din zona Olari care pot fi: casa joasă, fără sală (str. Despina Doamna nr. 25); casa fără pivniță dar cu sală (str. Cuza Vodă nr. 132 și 160); casa joasă cu pivniță cu sală deschisă sau închisă (str. Cuza Vodă nr. 154 – 148 – 126); casa joasă cu pivniță cu sală și foișor (str. Cuza Vodă nr. 144B și str. Matei Basarab nr. 6); clădire înălțată fără stucatură; clădire înălțată fără stucatură cu sală deschisă; clădire înălțată cu stucatură; clădire înălțată cu stucatură și sală parțial pe o latură; clădire înălțată cu stucatură și sală pe o latură deschisă; clădire înălțată cu stucatură și foișor deschise; clădire înălțată cu stucatură cu sală închisă; clădire înălțată cu stucatură cu sală și foișor închise. Unele din aceste case capătă sub influența arhitecturii culte profile, arcade și coloane.

Curtea de Argeș este la sfârșitul secolului trecut începutul secolului nostru locul unde se execută importante lucrări de restaurare. Între 1875 și 1886 se amenajează noul ansamblu al Mănăstirii Argeșului. Biserica ei va deveni necropola regilor României. Felul în care s-a făcut restaurarea și nerealizările acestei restaurări vor duce la un nou fel de abordare a acestei activități și pe care îl putem numi restaurarea în stilul Comisiunii Monumentelor Istorice care este un pas important spre restaurarea modernă.

Arhitectul Grigore Cerchez va restaura în acest spirit Biserica Sf. Nicolae Domnesc începând din 1911. Săpăturile arheologice efectuate aici vor lărgi în mod special cunoașterea epocii primilor Basarabi. Nicolae Iorga va fi cel ce va valorifica noile descoperiri fie prezentându-le în conferințe fie aducând la Curtea de Argeș savanți din toată lumea care vor lua cunoștință cu trecutul românesc.

Fără să trăiască o viață tumultoasă Curtea de Argeș interbelică are o existență elevată. Al doilea război mondial aduce la Argeș diverse instituții dizlocate de evenimente din țară. După război are o evoluție ascendentă ca număr de populație. El se industrializează, pe Argeș se construiește sistemul hidroenergetic cunoscut, se construiesc în zona mai puțin populate cartierele de blocuri iar în centru, pe Bulevardul Basarabilor, câteva obiective ca hotelul Posada, complexe comerciale, bănci, Primăria, Poșta, sediul întreprinderilor hidroenergetice, etc.

Curtea de Argeș de azi așteaptă încheierea vechiului și noului într-un echilibru care să o avantajeze.

CURTEA DE ARGEȘ – THE EVOLUTION OF THE ENSEMBLE

Abstract

In the paper the author presents a short history of Curtea de Argeș and a description of the geographical features of the place where it is situated, followed by a detailed analyze of the evolution of the ensemble from the 7-th century B.C. to the present time.